

Türkiye Bilgi Toplumu Olabilir mi?

Is It Possible for Turkey to Be An Information Society?

M. Tayfun Gülle*

İnsan felsefe yaparken *kaos*'un içine inmek
ve orada kendini iyi hissetmek zorundadır.
Ludwig J. J. Wittgenstein¹
(1889 – 1951)

Öz

Makalede, toplum, toplumsallaşma ve sivil toplum kavramları çerçevesinde Türkiye'nin bilgi toplumu olma yolundaki en önemli sorununun insanların birey olamaması olduğu iddia edilmekte, toplumsal ayrışma ve kutuplaşmanın bu sorun nedeniyle artmakta olduğu savunulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Toplum; cemiyet; toplumsallaşma; sivil toplum; birey; bilgi toplumu; demokrasi; Türkiye.

Abstract

The article argues within the frame of society, socialiation and civil society that the most significant problem of Turkey for being an information society is that people cannot be individuals, and asserts that social segregation and polarization increases because of this problem.

Keywords: Society; community; socialization; civil society; person; information society; democracy; Turkey.

Giriş

Türkiye bir süredir devam etmekte olan toplumsal ayrışma ve beraberinde getirdiği kutuplaşmanın kamplara böldüğü bir ülke görünümü sergilemektedir. Öyle ki ülkenin ücra bir köşesinde meydana gelen bir gasp olayı ile bireysel özgürlükleri ilgilendiren bir olayın toplumun değişik katmanlarında yarattığı edilgi (infial) bile mensup olunan kampın kurallarına göre boyut kazanmaktadır. Açıkçası insanlarımız her hangi bir sorun ya da olayı bağlı oldukları iradeden bağımsız olarak algılayamaz duruma geldiler. *Bağımlı* algı olarak ifade edilebilecek bu durumun günümüz Türkiye'sinde eleştiri ve linç kavramlarının birbirine karıştırılmasında büyük role sahip olduğu düşüncesindeyim. Bu bağlamda Türk halkının bilgi toplumuna dönüşmesinden önce sivil toplum olma ya da toplumsallaşma gibi bir sorunu olduğu görüşümdedir. Bu sorunun özünde de insanımızın henüz birey olma aşamasının uzağında olduğunu düşünerek konuyu tartışmak uygun olabilir.

Toplum, Toplumsallaşma, Sivil Toplum ve Birey

Toplum terimi için sözlükteki tanımların ortak özellikleri arasında aynı toprak parçası üzerinde yaşamak, ortak temel çıkarlar ve iş birliği geçmektedir. Sosyolojik açıdan toplum kabaca;

* Dr. Türk Kütüphaneciliği Dergisi Editörü. e-posta: editor@tk.org.tr

¹ Avusturya doğumlu filozof, matematikçi. Mantık ve dil felsefesi konularında yaptığı çalışmalarla modern felsefeye önemli katkılarda bulunmuştur. 20. yüzyılın en önemli filozoflarından sayılır. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Ludwig_Wittgenstein

insanların doğayla ilişkilerinin ve kendi aralarındaki ilişkilerin bir bütünü (Ergun, 2013, s. 219) olarak tanımlanmaktadır. Terim “society” kelime anlamı ile arandığında ise ağırlıklı olarak bilinçli bireylerden ve özellikle aralarında örgütlenme bağları ve karşılıklı görevler bulunan kişilerden kurulu topluluk, doğal eğilimlere değil, sözleşmeye dayanan, belirli ereklerle ulaşmak için isteyerek kurulan istenildiğinde dağılabilen insan topluluğu, birliği, bir ilke üzerinde kurulmuş birliktelik, ortaklaşalık, yaşamlarını sürdürmek, birçok temel çıkarlarını gerçekleştirmek için iş birliği yapan, aynı toprak parçası üzerinde birlikte yaşayan ve ortak bir ekini olan insan kümesi olarak özetlenmektedir (Büyük Türkçe Sözlük, 2015). Toplum olma tanımının ötesinde bir derinliğe sahip olan bu açıklamalar daha çok *sivil toplum* kavramını çağrıştırmaktadır. Konumuzu daha doğru nitelmesi nedeniyle tartışmayı sivil toplum kavramı çerçevesinde şekillendirmenin uygun olacağını düşünüyorum. Temeli Platon ve Aristo’ya kadar uzanan (Vikipedi..., 2015) sivil toplum hakkındaki kavramsal tanımlar; “*devlet iktidarının baskısı ve denetimi altında olmayan gönüllü örgütlerin yer aldığı alan*”, “*bir toplumun kendisini ve eylemlerini bir bütün olarak, devlet iktidarının baskısı ve denetimi altında olmayan gönüllü örgütler yoluyla örgütlemesi*”, “*toplumsal sorunlara etkili ve uzun dönemli çözüm bulma sürecine aktif olarak katılan ve bu temelde de siyasi aktörleri bu çözümleri yaşama geçirecek politikalar üretmeye yönlendirmek için çalışan farklı gönüllü örgütlerin devlet denetimi dışında kurduğu ortak alan*” (Bikmen, 2006, s. 39) olarak geçmektedir. Görüldüğü üzere sivil toplum, siyasi otorite dışında gelişen, demokratik tepki yoluyla sesini duyurarak hem sivil hayata ilişkin sorunların çözümü için çaba harcayan hem de demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan oluşumdur. Bu oluşuma hayat kazandıracak insanların *birey* özelliğini taşımaları gerektiği konusunda çoğunluğun hemfikir olduğu inancıyla bireyi irdelemek gerekmektedir. Birey nedir sorusu için sözlükteki tanımların ortak özellikleri arasında kendine özgü nitelikleri yitirmeden bölünemeyen tek varlık, doğada türü oluşturan tek varlıklardan her biri, bir türün kapsamı içine giren somut varlık, insanların benzer yanlarını kendinde taşımakla birlikte, kendine özgü ayırıcı özellikleri bulunan, toplumları oluşturan ve düşünsel, duygusal iradeyle ilgili nitelikleri toplum içinde belirlenen insanların her biri (Büyük Türkçe Sözlük, 2015) olarak geçmektedir. Birey teriminin felsefe, sosyoloji, mantık ve ruh bilim açısından taşıdığı anlamların tamamında bireyin “fert” terimi ile eşanlamlı olarak kullanıldığı ve kişilik/ şahsiyet sahibi insana gönderme yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda birey özelliği taşımayan insanın toplumsallığın bilincine varamayacağı sonucuna kolaylıkla ulaşılabilir.

Bireyi biçimsel demokrasi kurallarına göre değerlendiren bir yaklaşım ise söz konusu kavramların tamamının içiçe olduğunu ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Hegel’e göre (Ergun, 2013, s. 71) birey dört ya da beş yılda bir oy veren yurttaş olup, bu durum bireyin biçimsel demokrasi açısından en kaba tanımıdır; ancak birey “sivil toplum” olarak tanımlanan meslek faaliyetlerinin bütünü içinde de yerini almalı, toplumun tümüyle ilişki halinde olmalıdır.

Toplum, toplumsallaşma, sivil toplum, birey, kişilik kavramları hakkında daha fazla terminolojik bilgi paylaşımı bu yazının öncelikli konusu olmadığı için ana eksenimiz

doğrultusunda söz konusu kavramların bilgi toplumu ile bağıntısını kurmak gerekir. Bir başka deyişle, toplumun demokratik yönetiminin yalnız siyasi partilere indirgenemeyeceği (Gülle, 2010, s. 161), iyi toplum yönetimi için sivil toplumun gerekliliği, sivil toplumun birey bilincine sahip insanların sayıca fazla olduğu toplumlarda gelişeceği, bu iki kavramın bir arada göstereceği değişime göre/ birbirini etkileyecek nedensellik bağlarına göre toplumsal gelişimin temel dinamiği olarak bilgi toplumunun gerçekleşeceğini düşünmek gerektir.

Bilgi Toplumu

Kültür ve sanayi devrimleri ile kültürel ve maddi birikim sahibi olan toplumlar ekonomik refah düzeyi sorunlarını da geride bırakarak kol gücünü beyin gücüne, maddi sermayeyi de bilgi ve insan sermayesine dönüştürebilmeyi başararak bilgi toplumu oldular. Sivil toplumun eseri olan bilgi toplumu, teknik altyapı için geliştirilen bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı olağanüstü kolaylıkların yardımı ile günümüzde demokrasinin gelişimine katkı sağlayan önemli bir gizil güç (potansiyel) halini almıştır. Daha açıkçası bilgi toplumu ile gerçekleşen anlayış ve yaşam tarzı, “temsili demokrasi” yerine her zaman, her yerde ve doğrudan katılımı esasa alan “katılımcı demokrasi” anlayışının kavranmasına katkı sağlamaya başlamıştır. Öyle ki bilgi toplumu, sanal ortama da yakınsama sağlayarak yaklaşık 20 yıl önce “tele demokrasi” (Aktan ve Tunç, 1998) öngörüsü olarak anılan ve günümüzde sanal sosyal meydanların oluşumuna evrensel düzeyde zemin hazırlayan bir fenomen halini almıştır.

Bu noktada, sivil toplumun gelişmediği, insanların önemli bir bölümünün birey olma eşliğinin uzağında olan Türkiye toplumu *bilgi toplumu* olabilecek midir sorusu akla gelmektedir. Bu soruyu bağımlı algıdan bağımsız bir şekilde cevaplayabilmenin kolay olmadığı düşüncesindeyim. Bu nedenle olabildiğince objektif kalmaya çalışarak aşağıdaki başlıklar kapsamında düşünce üretip çözüm önerileri ortaya koymayı denemenin gerekliliğine inanıyorum. Bu noktada sorunun çözümünden öte çözümlüğüne katkı sağlanabileceği düşüncesindeyim. Çünkü ülkemizde var olan bağımlı algı nedeniyle bireyleşememe sorunu kısa sürede çözülecek gibi gözükmemektedir. Bu nedenle sorunu çözümlü hale getirerek çözümlüğün kendi içinde barındırdığı gizil güç sayesinde çözüm yollarının ortaya çıkabileceği görüşümdedir. Bu çerçevede Türkiye’de;

- Toplumun önemli bir bölümü hala maddi ve manevi yardımlarla günlük yaşantısını sürdürmektedir, avcı – toplayıcı toplum özelliği devam etmektedir,
- Antik çağdan bu yana özellikle şehir devletlerinde toplumsal tepki ve karar alanları olan, demokrasinin gelişmesine fiziksel zemin sağlayan günümüzde demokratik ülkelerde bu amaç için var olmaya devam eden meydanlar kapalıdır,

² Türkiye’de yapısal sorunları ortaya koyma konusunda ciddi sıkıntılar bulunmaktadır, toplumsal ayırışmadan dolayı birey olamayan insanların sorunları bağımlı algı nedeniyle dahil oldukları kampların kurallarına göre ortaya koymaktadırlar, bu da sorunların belirlenmesinin önündeki en büyük engeldir, bu nedenle önce çözümlülük yani sorunları ortaya koyabilecek, doğru tanımlayacak bir yaklaşım gerekmektedir, bunun için de sorundan öte çözüme odaklanmak (karnı aç olan insanın sorunu bellidir, töreler yüzünden okuyamayan kız çocuğunun sorunu bellidir, adli sistemin yavaşlığından dolayı geciken kararlardan zarar gören vatandaşın sorunu bellidir, gelecek ümitlerini sadece bir sınava bağlamak zorunda olan gençliğin sorunları bellidir, idari ve maddi sorunlar nedeniyle bilimsel toplantıya katılmayan araştırmacının sorunu bellidir vb.) yani doğrudan çözümlülük gereklidir, soruna neden olan sistemin yapısal değişimi gereklidir, bu nedenle sistemin sebep olduğu (mal olduğu) durum neyse onları olduğu gibi ortaya koyarak çözümlü hale getirmek ve sebeplerin/ maliyetlerin içinden çözümü bulmaya çalışmak çıkar yol olarak görülmektedir. Sonuç olarak sorunun çözümlülük düzeyi ne kadar yüksek olursa doğru çözüm yolu/ yolları ile o kadar yakınsama sağlanır.

- Son yıllarda demokratik hak ve özgürlüklerin güvencesini tartışmalı hale getiren, anayasa ile çelişen kanunların hazırlanması ve bir bölümünün yürürlüğe girmesiyle birlikte başlayan “hukuk devleti mi kanun devleti mi” tartışmaları ülkeyi yol ayrımına getirmiştir,
- Kadınlara yönelik baskı ve şiddet giderek artmakta, buna karşın toplumun bir kesiminde sorunların kadının toplumsal yaşamda öne çıkmasından kaynaklı olduğu tartışılmakta ve cinsiyetçi yaklaşımlar taraftar bulmaktadır,
- Kadınlara uygulanan pozitif ayrımcılık başta siyasi partiler olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından sınırlı kota kapsamında değerlendirilmektedir,
- İş güvenliği sorunu giderek büyümekte, felaket boyutlarında sonuçlanan iş kazaları kanıksanır hale gelmektedir,
- Çalışanların hakları daralmakta, ücret dengesizliği ve sosyal güvencesiz çalışma koşulları nedeniyle yaşam standardı giderek düşmektedir,
- Çocuk işçi sorunu bazı iş kollarında çocukların ucuz iş gücü olarak tercih edilmeleri nedeniyle yapısal bir sorun halini almıştır,
- Kent kimliğini oluşturan sinema ve tiyatro salonları yavaş yavaş kapanarak yerlerine ağırlıklı bir şekilde alışveriş merkezi yapılmaktadır,
- Sayıları giderek artan büyük alışveriş merkezleri topluma yabancı olduğu bir yaşam tarzını dayatarak tüketim çılgınlığına yeni boyutlar kazandırmaktadır,
- Halk kütüphanelerinin bir bölümü personel yetersizliğinden kapanmakta veya kapanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır,
- Çevre sorunu doğal dengeyi bozmanın yanı sıra insanların üretim ve yaşam alanlarını kısıtlar hale gelmiştir.

Yukarıdaki listeye AR-GE kuruluşları başta olmak üzere bilgi merkezleri gibi stratejik öneme sahip kuruluşlara yönetici atamalarında liyakate ve meslek uzmanlığına önem verilmemesi sonucu kısırlaşan mevcut yapının teknoloji ile donatılarak (Soysal, 2015, s. 30) bunun yeterli(!) bir ölçüt olarak değerlendirilmesi başlığı da eklenebilir. Özellikle kütüphane ve bilgi merkezlerinde yeni mezun meslektaşların giderek azalan oranda istihdam edilmesi ise ülkemizin en büyük serveti olan yetişmiş insan gücünün görmezden gelinmesi anlamını taşımaktadır.

Bu başlıkların sayısı arttırılabileceği gibi akla ilk gelen çözüm önerilerinin hemen devreye alınması beklenebilir. Ancak sorunlara kalıcı çözümler bulunabilmesi için yukarıdada anıldığı üzere önce sorunları çözümler haline getirmek, beraberinde potansiyel sorunları (sorunsalı) ortaya koyarak (öngörü) doğru çözüme giden yolu bulmaya çalışmak uygun yöntem gibi görünmektedir. Çünkü sorunlar felakete yol açtığı anda uygulanan çözüm yolları tıptaki kalp büyümesi³ benzeri sonuçlar vermeye devam edecektir. Bu da bilgi toplumu ile diğer toplumlar

³ Kalp büyümesine (kardiyomegali) neden olan durumların başında alyuvarların az bulunması sonucunda ortaya çıkan kansızlık gelir, tedavi edilmez ise düzensiz kalp ritmine (aritmî/arrhythmia) neden olduğundan kalbin oksijeni azalır ve kalp oksijeni tamamlamak için daha çok çalışır ve bu durum kalbin büyümesine neden olur. Konu hakkında ayrıntılı bilgi sağlık sitelerinde bulunmaktadır. Bkz: <http://www.saglikocagim.org/2013/02/kalp-buyumesi-nedir.html> ; <http://www.saglikvakti.com/kalp-buyumesi-nedir-belirtileri-ve-nedenleri-nelerdir/>

arasındaki sosyal ve sayısal uçurumun giderek artmasına neden olacaktır. Çünkü bilgi toplumu ağırlıklı olarak bireylerden oluşan, toplumsallaşan ve günlük yaşamında bilgi kullanmayı ölçün (standart) haline getiren toplumsa;

- Önce hukuk toplumu sonra demokratik toplumdur,
- Pozitif bilime inanan toplumdur,
- Din işlerini devlet işlerinden ayıran toplumdur,
- Düşünce özgürlüğü, sansür ve fişleme sorunu olmayan toplumdur,
- Açlık sorunu olmayan, sadaka kabul etmeyen toplumdur,
- Kadın-erkek eşitliği tartışmalarını aşmış toplumdur,
- İş güvenliği ve güvencesi sorunu olmayan toplumdur,
- Sosyal barışı sağlayan toplumdur,
- Çocuklarının ve yaşlılarının bakım, eğitim sorunu olmayan toplumdur,
- Gerektiğinde adli merciden izin almadan toplantı ve yürüyüş düzenleme hakkını demokratik sınırlar içinde meydanlarda kullanan toplumdur,
- Yetişmiş insan gücüne sahip çıkan toplumdur,
- İnsana yatırım yapan toplumdur,
- Çevreye duyarlı toplumdur,
- Hayvan haklarına saygılı toplumdur,
- Ulusal politikalarına bilgi politikası şemsiyesi altında yön veren toplumdur.
- Ulusal politikaları ile desteklediği her alanda (sağlık, eğitim, bilim, sanat, edebiyat, müzik vb.) küresel bilgi toplumundan para karşılığı bilgi alan değil, doğrudan bilgi sağlayarak parçası olan toplumdur.
- Bilgiyi ekonomik bir varlık haline getirerek yeni sermaye anlayışının temel bileşeni olarak yorumlayan toplumdur.

Sonuç

Fırçayı tual üzerinde kabaca gezdirmek misali ifade etmeye çalıştığımız yöntem temel sorunların başlıklar halinde listelenmesine odaklı olup, bu yöntem bile sorunun/ sorunsalın önemini ortaya koymaya yetmektedir. Buna siyasilerin, bazı kamu yöneticilerinin ve medyanın toplumsal öğrenme halini alan nefret söylemi, rol model halini alan şiddet kültürüne yaptıkları katkı eklenince en büyük sivil toplum örgütü olan cehalet giderek büyümektedir. Bu durumda yakın geleceğin, iki büyük sivil toplumu -bilgi toplumu ve diğer toplum - arasındaki mücadele ile geçeceğini kestirmek ve kaybedenin kim olacağını tahmin etmek güç olmayacaktır.

Türkiye toplumu için karamsarlığa kapılmadan ilk yapılacakların yer alacağı bir ihtiyaç listesi hazırlamak ile işe başlamak akla en yakın yol gibi geliyor. Bunun için kendileri de bir bakıma sivil toplum örgütü olan kitle iletişim araçları ve medyanın insanları kamplarından bağımsız düşünme yetisi kazandırmaya ve birbirleri ile eşduyum (empati) kurmaya özendirici politikalar içinde olma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu araçların altyapısını oluşturan bilgi

ve iletişim teknolojilerinin tekniğinin dahi insanların bir aradalığına odaklı olduğu ve bunun en önemli göstergesinin terimbilim (terminoloji) alanımıza yansıdığı ortadadır. Açıkçası “iletişim”, “bilişim”, “yenileşim”, “eğitişim”, “yönetişim” gibi kavramlar, devrim niteliğindeki bu yeniliğin felsefesini ortaya koymuştur. Daha açıkçası tarafların bir aradalığına odaklı bu teknolojilerin insanları karşı karşıya getirmekten öte yan yana durmalarına yardımcı olarak doğruyu bulmalarına aracı olduğudur. Gelişme dönemlerinde tele demokrasi ortamı olarak anılan bu teknolojinin diline uygun hareket etmek çok da zor olmasa gerek. Bunun için Rosenberg’in (2011) şiddetsiz iletişim felsefesini incelemeye ne dersiniz?

Kaynakça

- Aktan, C. C. ve Tunç, M. (1998). Türkiye bilgi toplumunun neresinde?. 20 Şubat 2015 tarihinde <http://www.canaktan.org/egitim/universite-reform/bilgi-toplum.htm> adresinden erişildi. Ayrıca bkz. http://www.canaktan.org/yeni-trendler/bilgi-toplumu/bilgi_toplumu-ozellik.htm
- Bikmen, F. ve Meydanoğlu, Z. (2006). *Türkiye’de sivil toplum: Bir değişim süreci/ Uluslararası sivil toplum endeksi projesi Türkiye ülke raporu*. İstanbul: TÜSEV. 20 Şubat 2015 tarihinde <http://www.step.org.tr/default.asp?c=5&s=16> adresinden erişildi
- Büyük Türkçe Sözlük*. 20 Şubat 2015 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54e6ffca3fe9f8.59654480 adresinden erişildi.
- Büyük Türkçe Sözlük*. 20 Şubat 2015 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=B%C4%B0REY adresinden erişildi. Ayrıntılı bilgi için <http://mamasliyucel.blogcu.com/bireye-sosyolojik-bakis/380898> adresi de ziyaret edilebilir.
- Ergun, D. (2013). *100 Soruda sosyoloji el kitabı. Genişletilmiş ve geliştirilmiş*. (11. bs.) Ankara: İmge.
- Gülle, M. Tayfun (2010). Türk Kütüphaneciler Derneği’nin 60. Kuruluş yıldönümü: Kamuya yararlı dernek anlayışından sivil toplum örgütlüğüne. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(1), 158-164. 20 Şubat 2015 tarihinde <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/624/620> adresinden erişildi.
- Rosenberg, M. B. (2011). *Şiddetsiz iletişim: Bir yaşam dili*. İstanbul: Remzi Kitabevi. Ayrıca bkz. Rosenberg (2003) *Nonviolent communication: A language of life*. 2nd ed. CA: PuddleDancer Press.
- Soysal, Ö. (2015). Türk kütüphaneciliğinde düşünsel yapılanma sorunu. *Türk Kütüphaneciliği*, 29(1), 28-32.
- Vikipedi Özgür Ansiklopedi*. 20 Şubat 2015 tarihinde http://tr.wikipedia.org/wiki/Sivil_toplum adresinden erişildi.